

Самотній голос людини

35 років минуло з дня страшної трагедії, і березове насіннячко, яке в той чорний рік розліталось по спустошеній зоні, нині перетворилося на дорослі берези. Але ті берези вже не плачуть, бо люди віддалилися від них. А от люди продовжують плакати, згадуючи свої залишені домівки. Горе залишається невичерпним, хоча вже змужніло нове покоління, для якого ця наймасштабніша техногенна катастрофа є майже доісторичною подією. Але ж забути Чорнобиль — це як забути війну.

Із 2006-го я щорічно їздила в Зону відчуження із етнографічною експедицією, і на зйомки, і просто щоб передати старожилам ліки, харчі та одяг. Тож тут моя розповідь про побачене і пережите.

У центрі Чорнобиля радянська стела зберігала пам'ять про революціонерів та вмуровану капсулу «КОМСОМОЛЬЦАМ 2017 ГОДА» — послання у комуністичне майбутнє. В СРСР була своєрідна мода на вмурування капсул у

пам'ятники та стіни держустанов. Проте на омріяне 100-річчя нікому було в Чорнобилі відкрити капсулу. Всіх, хто пам'ятав про неї, страшний вибух порозкидав по світах. З місця радянської стели тепер сурмить променистий янгол про величезну зірку Полин, яка, палаючи, впала на нашу землю. А от колючий дріт, який супроводжував радянську історію, знову виповз на світ. Як привиди, блукають дикі коні на тлі металевого павутиння, яким облутані підступи до ЧАЕС. Лисиця не бачила транспорту — гріється на асфальті. Дикі кабани переходять іржаву й неголену залізничну колію. Ластівки повертаються з Африки у мертві хати. Якщо зайти в оселю — шоковані птахи зчиняють страшний галас, б'ються об шибки, розбиваючись. Частиною дикого світу стає будь-яке залишене людське житло. Його обов'язок — розчинитися в природі. Оспівана в поезії українська хата **(на знімку)** стала тут будинком борсука, сови або дикого кабана, ящірки... Лісова соня зро-

била кубельце в залишеному піджаку. На печі звилало гніздечко горихвістка. Сім'я енотоподібних собак живе поруч із безголовою лялькою та платівками, розкиданими на підлозі. Напіврозвалені хати вже не біленькі печериці, а похмурі кораблі серед дивовижних водоростей. Затонули всі радощі, сподівання та страждання, які жили в них. Лежать кораблі на дні просік, які називались то вулицею Леніна, то вулицею Калініна або Кірова...

Щоразу, коли їхала в Чорнобильську зону, пригадувалися дві трагічні Ольги — мої родички з великої матусиної родини. Одну Ольгу разом із розкуркуленою сім'єю сталіністи виселили далеко на Схід, другу фашисти погнали рабинею на Захід. Мені б радіти, що я не є вигнанкою, але раз у раз притягує ця українська земля, яку чужинська влада спромоглася брутально вбити. Ціла галерея прекрасних очей пройшла за ці роки переді мною.

Після вибуху до рідних сіл повернулося понад 1200 пере-

селенців. Нині їх — 35. Держава так і не спромоглася створити їм належні умови. Залишаються самотні люди, які пережили війну, Голодомор, страш-

ні експерименти над народом... І найбільший їхній жах: «А хто ж мене в землю заріє?»

У Заліссі жила Розалія Острошко, колишня вчителька. Коли

лишилася сама на все село, стала складати вірші. Клала натруджену долоню собі на чоло, заглядувала очі й читала янгелові-охоронцю.

У Паришеві жила Марія Шилан — мати двох загиблих ліквідаторів. У кімнаті було хоч і бідненько, але рушники на іконах та розшиті подушки — чудові. Про її натруджені руки казали, що їх з'їла земля.

Нема вже в Новошепеличах останніх могікан — подружжя Ображеїв. Ще у 2006 році ми їздили до них з експедицією на золоте весілля. Разом із подарунками вручили й телеграму від Президента Віктора Ющенка. На привітання дід Сава відреагував весело: «Передайте, що його кабанчики ростуть!» Крім кабанчиків Ющенко подарував Ображеям холодильника і пральну машину. А підключати нікуди. Тоді за розпорядженням Президента провели електрику — кабель тягли від КПП по чагарниках... На березі Прип'яті неподалік хати Ображеїв — хрест, який дід Сава поставив на спомин про сина, втопленого злочинцями. Другого сина вбили в Іванкові...

А за рік до цього інша трагедія сталася в Луб'янці. Знімальна

група «Укртелефільму» на чолі з Ліною Костенку та Олегом Бійною зафільмувала худесеньку селянку, яка благає цю групу звернутися до влади, щоб забрати її звідси, бо злодії розбили їй голову, вкрали харчі. Міліція зловила одного з них і на рік посадила. Жінка відчувала, що той повернеться і помститься. Достатньо було листа чи телефонного дзвінка на захист селянки з промовистим ім'ям Анастасія Григорівна Шевченко. Вона прожила чесне важке життя. Після відселення повернулася до своєї понівеченої землі, як до хворої матері. Це вона у білій хустинці на тисячах фотографій у газетах і журналах обіймає Ліну Василівну. Упокой, Господи, душу убієнної раби Божої Анастасії!

...У селі Іллінцях жила глухоніма бабуся. В Оташові паралізована бабуся на боку виповзала обробляти свій город. В Опачичах мешкала хранителька польського фольклору Марія Шовкута. На запитання: «Як же ви тут живете сама?» вона відповідала: «А я не сама, я з Господом!»

...Донедавна тримався єдиний вогник на всю Луб'янку у вікні Ольги Ющенко. У центрі се-

ла під обеліскою серед тих п'ятнадцяти Ющенко із списку загиблих односельців обсипалося і прізвище її батька-кулеметника. Коли помаранчевий майдан скандував:

«Ю-ЩЕН-КО! Ю-ЩЕН-КО!», пані Ющенко відбивалася від справжнісінького вовка, який з'їв її вірного песика. Щоб утеплити хату, на зиму вона затуляла вікна картоном, а єдиною розрадою були вісім котів. Ділові люди привозили жінці хліб удвічі дорожчий, ніж у Києві. Сусідка тяжко помирала від раку. Ольга Ющенко обслуговувала її. Сусідка, відвернувшись до стіни, молила покійну матір забрати її. А коли це сталося, пані Ющенко викопала могилу. І молитви читала, і хрест поставила. На Зелені свята Ольга Павлівна устигала хату аїром, «щоби душі рідних спочивали». Та ось і її віконечко згасло — здоров'я таке, що довелося перебратися на Оболонь на верхній поверх до невістки. **І поринуло в темряву старовинне село, яке з XVII століття було гончарним центром. Повалився дерев'яний хрест, який на в'їзді в Луб'янку поставив дядько Федір на захист свого села після вибуху.**

Жили поліщуки серед рідної природи, зберігаючи звичаї, а у світі час від часу визрівало зло, несподівано вривалося й виганяло їх із рідних домівок — декого навіть двічі за життя. У війну фашисти забрали у мами двох дочок. Дівчата тяжко працювали в Німеччині, після війни Фрося подалася до захмарної Бразилії. А Настя повернулася додому. Рідні вважали, що Фрося загинула. Але вона додумалася передати лист через когось, щоб той переслав у іншому конверті, бо кореспонденцію з-за кордону перехоплював невсипущий КДБ. До самої смерті мама виглядала бразильську доню. А доню морочили з оформленням документів. Виклик надіслав Фросі брат-киянин. Радянське законодавство дозволяло їй побувати тільки в Києві. Та все ж вечірньою «Ракетою» Фрося прибула в Чорнобиль, добралася до села, побігла з Настею на цвинтар до мами, щоб усе розповісти, як мама просила. І ранковою «Ракетою» відбула назад. На запрошення сестри Настя їздила у неймовірну Бразилію, намилувалася-нараювалася, зустріла Новий рік на сонячному січневому пляжі та й повернулася додому відігрівати душу... Тендітну весну 1986-го раптом розірвав ви-

бух реактора. І знову женуть люди з дому, тепер уже всіх підряд. Анастасія Іванівна з чоловіком по лісах і болотах повернулися у свої мертві Опачичі. Перші роки влада боролася зі старожилами — електрику обрізали, пенсію не привозили. Але своя земля та, що промовляє. Коли чоловіка не стало, донька забрала Анастасію Іванівну в Одесу. Та коли розтанув сніг, стала мати проситися назад: «Сяду на свій поріжок і зігрію його!»

У залишеному селі Товстий Ліс старовинна церква згоріла. А в Народичах жила одненька бабуся, зберігаючи стару церкву. Дах бабусиної хати посунувся, на підлозі, на столі, на печі стояли миски під дощову воду. Не сказав жоден із чиновників-багатіїв: «Віддаю кошти самотнім на ремонті хатин у Зоні відчуження!»

Сурмить у центрі Чорнобиля Третій янгол з «Апокаліпсиса».

Прийшла пора жити так, щоб не засурмив Четвертий янгол!

Пам'ятаймо!

Ольга САМОЛЕВСЬКА,

кінорежисер, лауреат міжнародних кінофестивалів та міжнародних премій.

Фото автора.